

Lontschar

Poslije prve jutarnje stanke, u 10 sati i 50 minuta, šestog dana suđenja, 10. veljače, u sudnicu je uveden i posljednji optuženi, general Wehrmachta, šezdeset dvogodišnji Adalberg Lontschar. Iako mlađi od Fortnera, izgledao je starački oronulo baš kao i Fortner. Tko bi rekao da je u tim starcima bilo onoliko zla! Lontschar je pogrbljen, lice mu se učestalo znoji, muči ga zubobolja, težak mu je korak. Ostavlja dojam čovjeka kojega bi trebalo odmah uputiti na liječenje.

— Jeste li bolesni? — pita dr Gučetić.

— Povremeno. Sad je dobro. Muči me kičma...

— Možete sjediti. Izvolite — pokazuje mu mjesto, ljubazno, kao da je to neki starac u gostima, a ne optuženik za zločine. — Vaše ime?

Lontschar je sjeo nespretno, kao da pada. Obazire se oko sebe; čini se da bi htio da se na nekoga nasloni. Tiho govori, pa povremeno, povišavajući glas, ponavlja odgovor:

— Adalberg Lontschar.

— Bivši general-major — on je jedini od optuženih shvatio, i to ustvrdio naglas, da više nije ono što je bio.

— Austrijanac?

— Da. Rođen u Mariboru 1886, 10. rujna.

— Jeste li razumjeli optužnicu, osjećate li se krivim?

— Prvo: da, drugo: ne. Smatram da sam sve propise, ne prelazeći granicu dozvoljenih mjera, izvršavao kao čestit vojnik.

— Kad ste došli u okupiranu Jugoslaviju?

- U svibnju 1941. godine.
- Došli ste u kojem svojstvu, s kakvom funkcijom?
- Bio sam komandant 724. puka 704. divizije.

Lontscharov puk je najprije dislociran u Užicu, Čačku i Višegradu, a kasnije, početkom jeseni, Kragujevcu, Valjevu, Užicu, Višegradu, Priboju, Prijepolju, Požegi, Loznici i Krupnju. U listopadu dio puka je bio i u Kragujevcu. U ono vrijeme komandant 704. divizije bio je general-major Paul Hofmann.

- Do kada ste komandovali 724. pukom?
- Do veljače 1942. godine.
- Da li vam je poznato strijeljanje u Kragujevcu?

Predsjednik je, dakako, mislio na zločin počinjen u Kragujevcu 21. listopada 1941. godine, kad su Nijemci strijeljali više tisuća ljudi, a među njima i više stotina učenika od 4. do 8. razreda gimnazije. U ljeto, a naročito s jeseni 1941. godine, po čitavoj Jugoslaviji, a naročito u Srbiji, Nijemci su ubijali na stotine i tisuće nevinih ljudi — za odmazdu. O odmazdi, zapravo o načinu »postupanja sa ustanicima u Srbiji i Hrvatskoj« njemačke su komande dale više uputa. Sve te upute nalik su onoj od 19. ožujka 1942. godine. Potpisao ju je general inženjerije Kuntze, vršilac dužnosti komandanta Jugoistoka:

»Protiv njemačkog vojnika u Srbiji i Hrvatskoj stoje ustanici, jedan surovi, podmukli i prekaljeni protivnik... koji ima podršku stanovništva prema nama neprijateljski raspoloženog. Zbog toga njemački vojnik mora da bude i prekaljeniji i bezobzirniji od njih, mora upotrebiti sva sredstva što vode do uspjeha... Ustanici zarobljeni s oružjem u ruci bit će strijeljani ili obješeni, kao i svi u njihovoj pratnji, svi koji ih potpomažu ili su im pomagali. Naselja u kojima se nađe oružje ili municija, kao i sva naselja iz kojih je na bilo koji način pomagano ustanicima, bit će spaljena. Naselja blizu kojih dođe do napada ili gdje budu izvršene sabotaze, bit će razorena. To mogu biti razlozi za protjerivanje stanovništva u koncentracione logore. Naselja s komunističkom upravom bit će razorena, a svi muškarci uzeti kao taoci. Ne uspije li njemačkim jedinicama da utvrde počinitelje ustaničkih akcija, ili da utvrđenog ustanika uhvate, mogu se poduzimati mjere za

odmazdu, na primjer tako da budu strijeljani muški stanovnici najbližeg naselja prema utvrđenim odnosima (za jednog poginulog Nijemca 100 Srba, za jednog ranjenog Nijemca — 50 Srba)...«

Rekonstruirajući ovaj proces, već su izneseni mnogi primjeri odmazde. Prema jednom njemačkom izvještaju od 3. prosinca 1941. godine, u Srbiji je do tada »za odmazdu ubijeno oko 20 000 osoba«. Prema izvještaju komande Jugoistok od 23. lipnja 1942. do tada je »u borbama u Srbiji i Hrvatskoj ukupno strijeljano ili za odmazdu ubijeno 37477 osoba«; do 8. srpnja 1942. godine: 45 261 osoba. Lohr, koji je cijelo vrijeme procesa poricao da je službeno ikad išta čuo o odmazdama, u Beogradu je 29. kolovoza 1942. godine od Nedića obaviješten da je do tada za odmazdu strijeljano 17 000 Srba. Više je razloga zašto Nedić toliko umanjuje broj nevino ubijenih. Koliko Nedić umanjuje broj žrtava sistematskog zločina, vidi se iz mnogih njemačkih izvještaja; komandujući general Srbije, na primjer, obavještava komandu Jugoistoka da je samo od 1. rujna 1941. do 12. veljače 1942. godine »za odmazdu strijeljano 20 149 osoba«.

Opunomoćeni komandant za Srbiju je za »Ratni dnevnik« Vrhovne komande 20. prosinca 1951. godine pripremio »zabilješku o odmazdama od početka ustaničkog pokreta u Srbiji do 5. prosinca 1941.« Na temelju izvještaja potčinjenih jedinica (bez podataka 718. divizije, 3. bataljona 697. pješadijskog puka i 113. pješadijske divizije) dane su »ove konačne brojke:

Vlastiti gubici:

- a) mrtvi: 160
- b) ranjeni: 378

Neprijateljski gubici:

- a) u borbi: 3562
- b) pri odmazdi: 11164

Na osnovi datog ključa 1:100 odnosno 1:50 da mjere odmazde treba da obuhvate

160 x 100 = 16000
378 x 50 = 18900
ukupno: 34900

1

Mjere odmazde izvršene su nad	11 164
obračunati mrtvi kod neprijatelja	3 562
kvota mrtvih kod neprijatelja	34900
Prema tome mjere odmazde treba još primijeniti na	
	31338
	— 11164

20174

Navedeni broj od 11164 izvršene egzekucije može se uzeti kao globalna brojka, jer su egzekucije, naročito na početku ustanka, izvršavane bez pismenih zabilježaka...«

Masovna ubojstva su počela u rujnu 1941.; najstrašniji je bio listopad. Evo nekoliko primjera:

Draginac, 15. IX: 2000 (ubijana i djeca);

Šabac, 24. IX: 200;

Šabac, 30. IX: 1000;

Beograd, (svibanj—rujan): 4750;

Zasavica, 12. X: 863;

Podrinje, listopad: 3631;

Logor Banjica, 4. X: 2100;

Kraljevo, 15—18. X: više od 5000;

Kragujevac, 21—23. X: oko 7000... ..

»Strijeljali su svakog na koga su naišli, i djecu još dojenu, i đake iz školskih klupa, i one s oružjem, i one bez oružja, sve redom, i neovisno o tome je li dotični sudjelovao u pokretu; hapsili su kod kuće, u školi, na njivi, na ulici, svuda...«

Čitavo Valjevo je 20. listopada 1941. godine bilo oblijepljeno oglasima na njemačkom i srpskom jeziku o »podvigu« 6. čete 2. bataljona Lontscharevog 724. puka: ta je četa, naime »streljala, kao meru za odmazdu, **50 talaca** pošto je dana 20. X 1941. godine u bližoj okolini Valjeva, i to kod Iverka, bio ranjen jedan pripadnik nemačke oružane sile od strane bandita.

Lontscharovi bataljoni — privremeno pod komandom 717. divizije — od 19. do 21. listopada provodili su strašne mjere odmazde i u Kragujevcu. Komanda mjesta Kragujevac je 22.

listopada na njemačkom i srpskom jeziku u vezi s tim objavila »Obznanu«:

»Kukavički i podmukli prepadi u toku prošle nedelje na nemačke vojnike, kojom prilikom je poginulo 10, a ranjeno 26 nemačkih vojnika, morali su biti kažnjeni.

Zbog toga je za svakog poginulog nemačkog vojnika streljano 100, a za svakog ranjenog 50 stanovnika, i to pre svega komunista, bandita i njihovih pomagača, ukupno 2300.

Ubuduće će se za svaki sličan slučaj, pa bila to samo sabotaža, postupiti sa istom strogošću.«

Kad je izvršen pokolj u Kragujevcu, tamo se nalazio Lontscharov štab, ali Lontschar je o pokolju »čuo samo po pričanju«:

— Bio sam u to vrijeme na dopustu, bolestan.

— Kada ste otišli na dopust?

— Sredinom rujna.

— Koliko je to trajalo?

— Četiri tjedna.

— Sredinom listopada opet ste u Srbiji?

— Da. — Kasnije, u završnoj riječi, reći će kako se opirao, ali: »Premješten sam protiv svoje volje, a zatim sam dva puta molio za premještaj i uvijek sam odbijen...«

— Gdje su vaši bataljoni u listopadu?

— Dva u Valjevu, jedan u Kragujevcu...

— Tko je komandant kragujevačkog bataljona?

— Major König.

— A vaš štab?

— Kod Königa.

— Vi ste se vratili oko 15. listopada. Kragujevčani su strijeljani 21. listopada. Strijeljanje je izvršio Königov bataljon. Jeste li kao komandant o tome obaviješteni?

— Kasnije sam o tome čuo. Tada je major König vodio puk sa svim pukovskim dijelovima.

— Kada ste doznali za strijeljanje u Kragujevcu?

— Nekoliko dana poslije strijeljanja.

— Strijeljanje u Kragujevcu nije bilo nešto sitno. Ta ubijeno je više tisuća ljudi...

— Da.

— Kako to da je König poduzeo tako zamašne mjere bez konzultiranja s komandantom puka?

— Puk je u ono vrijeme potčinjen jednoj drugoj diviziji.

— Kako to da se vi niste nalazili u svom štabu iako ste se vratili 15. listopada?

— Na dopustu sam se razbolio. U Beogradu sam se javio vojnom zapovjedniku i on me smjestio u bolnicu.

— Zašto ste sve vrijeme uvjerovali istražnog suca da se vaši bataljoni nisu nalazili u Kragujevcu? Ta niste valjda toliko zaboravni?

— Kasnije sam to ispravio. Kasnije sam rekao: Kragujevac.

— I nikako se niste mogli sjetiti strijeljanja u Kragujevcu.

— Odgovarao sam samo na pitanja.

— Ali istražitelj vas je lijepo pitao: akcije bataljona vašeg puka! A najvažnija akcija je zaboravljena...

— Riječ je bila samo o dislokaciji bataljona.

— Zanimljivo je da ste zatajili samo bataljon u Kragujevcu... Nego, da se vratimo kragujevačkom zločinu. Za strijeljanja ste doznali od majora Königa?

— Od vojnog zapovjednika Srbije.

— Nalazite li opravdanja za strijeljanja u Kragujevcu? Je li to bio teroristički čin?

— Nisam bio sporazuman s formom kako je strijeljanje izvršeno.

— Pitao sam: teroristički čin — da ili ne?

— Uzimajući u obzir tadašnje prilike, koliko danas mogu da ocijenim, ta mjera odmazde, u formi kako je provedena, za osudu je. Ali odmazda se morala izvršiti.

— Znači: odmazda je nužna, bila je neophodna?

— Da.

— Zbog toga što je dvadesetak kilometara dalje od Kragujevca ubijeno nekoliko njemačkih vojnika?

— Znam samo za ono što je König rekao: bilo je pucano kroz prozore nekih kuća u Kragujevcu.

— Da li se za to moralo pokupiti mirne građane po ulicama, izvući ih iz kuća, izvesti čitava odjeljenja djece s profesorima iz škole i sve strijeljati?

— Ne. Tako ne. — U završnoj riječi, braneći svoju »staru vojničku čast i neporočnost«, rekao je kako je više puta govorio s vojnim zapovjednikom Srbije o odmazdama i da mu je rečeno »da je mjera odmazde kao kolektivna mjera na osnovi međunarodnog prava dozvoljena i da je to objavljeno od OKW«.

— Da li je bilo potrebno strijeljati 144 djece mlađe od 16, a petoricu mlađih od 12 godina?

— To sam vidio u optužnici.

— Pitam: da li je bilo potrebno?

— Rekao sam: način osuđujem.

— Znete li da je König kasnije postao general?

— To sam čuo od suca istražitelja.

— Da li je unaprijeđen zbog kragujevačkog zločina?

— Vojni zapovjednik ga je tada pozvao na odgovornost.

— Da li je kažnjen?

— Ne znam. Otišao je iz mog puka.

— U veljači 1942. godine vi ste postali feldkomandant Beograda? — Bila je to feldkomandantura 599.

— Da.

— Do kada?

— Rujan 1943. godine.

Kad je Lontschar postavljen za šefa Feldkomandanture 599, to jest za komandanta Oblasne vojno-upravne komande Beograd, bila mu je potčinjena i Ortskomandantura, to jest komanda mjesta Požarevac, kojoj su povjereni zadaci »stražarske službe i vojno-upravne komande u mjestima Požarevac, Veliko Gradište, Žabari, Petrovac, Golubovac, Kučevo, Žagubica«. Komandni štab opunomoćenog komandanta u Srbiji je, uoči Lontscharevog dolaska u Beograd, dao upute da »na području komandanta Srbije« poslove »upravljanja obavljaju feldkomandanture«. Sud je šestog dana procesa njemačkim generalima želio utvrditi da li je i

Lontschar naređivao mjere odmazde. Ispitivao ga je dr Gozze Gučetić:

— Od veljače 1942. do rujna 1943. godine, da li je na području vaše feldekmandanture i potčinjenih vam okružnih komandantura redovno provođeno naređenje o mjerama odmazde?

Lontschar je najprije to htio poreći, ali se sjetio da tužilac ima podatke o slučaju u Požarevcu. Jedva čujno kaže:

— Dogodilo se to u Požarevcu.

— Kada?

— Mislim u proljeće 1943.

— Tko je tu odmazdu odredio?

— Vojni zapovjednik Srbije. On je jedini bio nadležan za mjere odmazde.

Sačuvana je »obznana« o požarevačkoj odmazdi zbog pogibije »jednog njemačkog pripadnika Organizacije Todt«. »Za taj prepad je 4. 4. 1943. godine streljano 75 komunista«. Potpis: okružni komandant major Clausen.

Lontschar se, zanimljivo je, nije sjetio ni jedne mjere odmazde koju je sâm naredio. A bilo ih je bezbroj. U proljeće 1943, kad i major Clausen, i Lontschar u jednom saopćenju obavještava o »strijeljanju na licu mjesta 125 komunista, a među njima se nalaze:

Živojinović Momčilo, student

Manojlović P. Slavko, priv. čin.,

Milošević Dragoljub, stud. med.,

Ratković Aleksandar, geometar,

Cosić Milan, bravar,

Radojević Tihomir, mehaničar,

Serdarević Božidar, zemljoradnik,

Velimirović Momčilo, student,

Đurić Budimir, obućar,

Petrović Radisav, radnik...«

Dr Gučetić je, poslije razjašnjenja o tome tko je izdavao zapovijedi za odmazdu (zapovjednik Srbije) i tko ih je potpisivao (vojne i okružne komandanture) htio znati da li je optuženi poznavao Georga Kiessela. To je bio stari gestapovac, nekad viši savjetnik policije u Nürnbergu, u Beogradu — s činom majora —

pomoćnik dra Harolda Turnera, šef Upravnog štaba Srbije preko kojeg je komandujući general rukovodio okupacionim područjem i kontrolirao kvislinšku vlast. Dakako, Lontschar ga je znao: i da je radio kod Turnera, i da je vodio odjel unutrašnjih poslova.

— Taj Kiessel je bio dobro upućen u organizaciona i upravna pitanja na teritoriju Srbije?

— Vjerujem. Govorilo se da je vrstan znalac prilika. Ali ja s njim nisam imao veze.

— Znao je dobro prilike, odnose, ovlaštenja i prava starješina?

— Uvjeren sam. Taj je bio dobro informiran!

— Sad slušajte njegovu izjavu: »Pozitivno znam da zapovjednik Srbije nije izdavao naredjenja na teritoriju pojedinih vojnih komandantura već su to činile one same.«

— To je laž!

— Da li je feldkomandantura bila dužna predlagati mjere odmazde zapovjedniku Srbije?

— Vojnog zapovjednika su obavještavale trupe, a i feldkomandantura.

— Da li je odmah stavljan prijedlog za odmazdu?

— Ne može se govoriti o prijedlogu. U tom dopisu je bio naveden datum i pojedinosti, a pri tome se uvijek pozivalo na onu jedinstvenu mjeru o odmazdama.

— U izjavi, čitam iz zapisnika, rekli ste: podnošenje zahtjeva za odmazdu dvojako je regulirano. Prvo: ako je na neki podmukli način ubijen pripadnik njemačke oružane sile, onda je okružna komanda obavezna predložiti odmazdu s naznakom broja žrtava, i to po postojećem odnosu 1:50 ili 1:100. A ako se dogodila kakva sabotaza, onda ni oblasna ni okružna komandantura nisu bile obavezne predlagati masovne mjere odmazde, ali su to ipak mogle učiniti, već prema težini sabotaze. Vaša izjava?

— Jest, ali o prvoj točki moje je shvaćanje drugačije...

Georg Kiessel, doktor prava, viši vladin savjetnik i SS-Obersturmbannführer, zamjenik dra Harolda Turnera, koji je u J eogradu bio šef vojne uprave, u vojnom zatvoru u Beogradu 24.

ožujka 1947. godine izjavio je (i izjavu potpisao) isljedniku Vladislavu Šambaheru:

»Vojnom zapovjedniku podređena su bila i četiri feldkomandanta (Beograd, Smederevo — kasnije Pančevo i Vrnjačka Banja — zatim Užice, odnosno Sabac, i Niš). Feldkomandanture je kao samostalne institucije u inozemstvu formirala Komanda kopnene vojske (OKH), to jest Generalquartiermeister (glavni načelnik pozadine). Feldkomandant je bio reprezentant vojnog zapovjednika na svom području. Podjela i struktura njegove ustanove u suštini je odgovarala podjeli i strukturi ustanove vojnog zapovjednika... Feldkomandant je bio nadzorni organ nad sudom za svoje područje, ujedno je bio i Standartekommandant, to jest onaj koji je odgovarao za održavanje općeg mira i poretka, kao i za održavanje discipline vlastitih trupa. Generalštab i upravni štab mogli su feldkomandanturama svoga područja izdavati naredjenja i slati direktive...«

Sud je htio dokazati upravo ono što dr Kiessel kaže: feldkomandant je na području svoje feldkomandanture imao sva prava vojnog zapovjednika: odlučivao je o životu i smrti. Upravo feldkomandant određuje konkretne mjere odmazde — i u slučaju pogibije njemačkih vojnika, i u slučaju sabotaža. U istražnom postupku Lontschar je to priznao, ali na suđenju pokušava da se izvuče. Kaže da u slučaju sabotaža (»češća pojava«) u feldkomandanturi 599 »nismo nijednom predložili takvu mjeru odmazde, čak ni onda kad je jedna željeznička stanica dignuta u zrak.«

Redosljed zbivanja je bio u ispitivanju poremećen. Ostao je dojam da je dr Gučetić najprije htio utvrditi odgovornost feldkomandanta, da bi se tek potom vratio na djelatnost u Srbiji 1941. godine. No, predsjednik vijeća naglo odustaje od ispitivanja o zločinima feldkomandanta; pokušava utvrditi istinu o napadu na Lontschara 1941. godine:

— Bili ste komandant 724. puka kad je na vas izvršen atentat?

— Da. To je bilo kod Ražana. Cesta Valjevo—Užice.

Automobil komandanta 724. puka napadnut je 18. srpnja 1941. godine, u 4 sata poslije podne. Ađutant generala Lontschara

je ranjen teško, a šofer lako. Užička feldkomandantura je, pozivajući se na napad na Lontschara, naredila mjere odmazde. O tome je 27. srpnja iz Beograda obaviješten komandant Jugoistoka:

»Provedene su kaznene akcije protiv stanovništva. U Užicu su strijeljana 22 stanovnika, 18 u Valjevu, a 12 u Čačku. Ove kaznene akcije nisu donijele željeni rezultat, dapače, pojačale su komunističku djelatnost...«

Lontschar se nije mogao, ili nije htio, sjetiti da je strijeljanje dvadeset i dvoje Užičana bilo u vezi s napadom na njegov auto kod Ražana:

— O mjeri poduzetoj u Užicu saznao sam tek iz objavljenog oglasa. Nije mi bilo jasno da li je ta mjera odmazde izvršena zbog mog slučaja, kad je jedan oficir ranjen, ili pak zbog prepada na jednu patrolu, ili možda za jedno i drugo.

— Tko je izvršio mjeru odmazde? Bataljon majora Königa?

— Ne znam.

— A ako vam dokažemo da je Königov bataljon?

— Čudim se tome. O tome ništa ne znam. U ono vrijeme su u Užicu i dvije zaštitne čete.

— Jedan vojnik iz Königova bataljona vodio je dnevnik, bataljonski dnevnik, i on tvrdi da su u tom dnevniku bile fotokopije naređenja i detalji o odmazdi.

— Sada to prvi put čujem.

— Znete li nešto o naređenju izvršenom 15. veljače 1943. godine. Evo tog »Bekanntmachung«: »... za kaznu strijeljano je danas 400 komunista...« To je bilo zbog napada na njemački automobil između Petrovca i Požarevca, kod sela Topolnice. Jesu li vam takva naređenja poznata; obično su potpisivana od feldkomandanta?

— Znam o onom što je proglašeno, ali to je provodio vojni zapovjednik.

— Ta neće biti da je feldkomandantura bila samo ured za lijepljenje plakata! Zapovjednik Srbije dao je načelnu zapovijed »jedan prema sto«, a feldkomandanture, odnosno okružne komandanture u svakom su konkretnom slučaju postavljale zahtjev za izvršenje odmazde.

— Oblasne i okružne komandanture nisu imale takva prava. O svakom slučaju zapovjednik Srbije je obaviješten i za svaki slučaj je došlo posebno naređenje.

— Feldkomandantura je imala i svoj upravni odsjek?

— Da.

— A on je imao odio za unutrašnje poslove, pa za industriju, za trgovinu, za poljoprivredu...

— Imao je referente.

— Šta je spadalo pod referadu za unutrašnje poslove? Je li tu bila suradnja sa srpskom kvislinškom policijom, jesu li tu dogovori s Dragim Jovanovićem u slučaju racija?

— Bilo je tako ako se organizira neka racija. Tada bi se policijski rezident dogovarao s višim policijskim rukovodiocem Meysznerom i tek uz njegovu suglasnost stupano je u vezu s upravnom grupom i akcija je provedena.

— Uz asistenciju feldkomandanture?

— To je onda bila stvar srpske policije.

— Da li je feldkomandantura prikupljala industrijske i poljoprivredne proizvode na teritoriju Srbije?

— Da. Po naređenju generalnog opunomoćenika za privredu.

— Znači: Neuhausen izda naređenje vama, a onda vi preko svojih organa to provedete?

— Davao je preko vojnih komandi, da bi akcija imala vojnički karakter.

O tome kakva je zaduženja imao Lontschar u Beogradu i šta je radio, govorio je on sâm 28. kolovoza 1942. godine na raportu kod general-pukovnika Lohra, kad je novi komandant Jugoistoka stigao u Beograd. Načinjena je službena zabilješka (referiranje načelnika Operativnog odjeljenja komandujućeg generala i komandanta u Srbiji pukovnika viteza von Curta Geitnera, načelnika Obavještajnog i Pozadinskog odjeljenja, te Adalberga Lontschara):

»... i. Osiguranje Beograda (general Lontschar)

VI Reguliranja na granici i demarkacionoj liniji.

Bugari, istočno i južno od Leskovca... Bugari su većinom mladi vojnici, komandovanje nije naročito aktivno. Ugnjetavaju

zemlju, neovlaštene rekvizicije. Vrlo osjetljivi na prigovore. S druge strane ima više obavještenja o vezama s Dražom Mihailovićem.

Talijani, Višegrad.

Premještanje demarkacionih linija unaprijed radi postizanja povoljnijih uvjeta za obranu?

VII Stanje u upravi

Nedićeva vlada nije jedinstvena, jako ometana obzirima prema nacionalnom (Dražinom) pokretu.

Ljotićevi ministri.

Aćimović veliki teret.

Srednja i niža uprava.

Državna straža oko 16000 ljudi.

Četnici 9500 ljudi.

Pećančevi četnici 7000 ljudi.

Slobodni četnici 2500 ljudi, od toga 400 aktivnih i rezervnih oficira.

Dobrovoljački odredi oko 3500 ljudi.

Prikupljanje ljetine i žita.«

Što se tiče rekvizicija, glavnu riječ je imao »glavni opunomoćenik za privredu« Franz Neuhausen. On je Lohra 28. kolovoza 1942. obavijestio da je »položaj privrede suviše samostalan«, i da je to »u suprotnosti s načelima koja vrijede u Rajhu«. Rekvizicije su obavljale feldkomandanture, ali su razne institucije (komandne i upravne) izdavale direktive. U vezi s tim Neuhausen je rekao: »Sporna prava na izdavanje direktiva feldkomandanturama«; žalio se prije svega »zbog teškoća u prikupljanju ljetine«. I Lontschar, i Neuhausen, i Lohr tražili su maksimalnu rekviziciju. Trebalo se držati Löhrovog stava:

»Stanovništvo koje gladije gubi volju za ustankom!«

Iz jednog drugog zapisnika (konferencija kod Gruppenführern Franza Neuhausena 24. kolovoza 1942) vidi se da je rečeno da »feldkomandanture i okružne komandanture mogu same vršiti rekviziciju«, pri čemu »ne smije biti mjerodavan osjećaj humanosti već ostvarivanje njemačkih interesa i namjera«. Na toj konferenciji bili su i komandanti feldkomandantura. Jedan od

njih, Hesterberg, »smatra da se samo najoštrijim sredstvima, pa, eventualno, i batinjanjem može iznuditi predaja ljetine«. O djelovanju Lontschareve feldkomandanture postoji sažeti zapis prema njegovoj izjavi:

»Feldkomandantura 599 je živom suradnjom, oslanjajući se na sporazume između generalnog opunomoćenika za privredu i sprskih komandi i ustanova, ubrzano prikupila 360 vagona ljetine, dok je u ostalom području prikupljeno samo 190 vagona. U interesu Njemačke mora se izdržati do kraja.«

Na sudu je Lontschar pokušavao da sebe isključi iz odgovornih za teror provoden prilikom prikupljanja ljetine; tvrdi:
/ — Bio je odgovoran načelnik upravne grupe.

— Ja vas pitam: da li je to provodila feldkomandantura?

— Da. Htio sam reći: feldkomandantura ima vojni dio i upravni dio.

— Obično rekvizicije nisu išle glatko. Da li zbog toga feldkomandantura akciju osigurava zaštitnom policijom i žandarmerijom?

— Za svaki slučaj je obaviješten pojedini komandant i onda je on naređivao.

— Zna li da je ta rekvizicija najordinarnija pljačka?

— To mi nije poznato.

— Vi ste rekli — preuzeo je ispitivanje dr Fridrih David — da se slažete s odmazdom u Kragujevcu, ali da ne prihvaćate način izvođenja odmazde?

— Htio bih nešto reći o odmazdi kao takvoj...

— Govorimo o odmazdi izvedenoj u listopadu 1941. u Kragujevcu.

— Kao čovjek, onaj način moram osuditi.

Poslije dra Davida, optuženog je ispitivao vojni tužilac: o službi u carsko-kraljevskoj armiji, o prihvaćanju Anschlusa, o zakletvi:

— U staroj austrijskoj vojsci načelo bezuvjetnog izvršenja naređenja bilo je nepovredivo?

— Da.

— A i u njemačkoj armiji?

- Da.
  - Jeste li od **svojih potčinjenih** zahtijevali gajenje tog duha, duha posluha?
  - Uvijek.
  - Da li je major König **pokolj u Kragujevcu izvršio po** zapovijedi pretpostavljenih?
  - Da.
  - A taj duh izvršenja naređenja vi ste i kod Königa poticali?
  - Jesam. Ali ne slažem se s načinom one odmazde.
  - Možda je König bio svojeglav, pa je na svoju ruku...
  - Pretpostavljam.
  - Zašto pretpostavljate kad je izvršio naređenje?
  - Radio je to kao vojnik svjestan da svako naređenje mora izvršiti.
  - I vi držite da se svako naređenje mora izvršiti?
  - Imao je pravo protestirati, kao i svaki starješina.
  - Ali ako se protest ne uvaži, naređenje mora izvršiti?
  - Morao je.
  - Izvršenje naređenja za odmazdu u Kragujevcu, vjerujete li da je izvršenje zločinačkog naređenja?
  - Da.
  - I osuđujete to naređenje?
  - Da.
  - I uvjereni ste da ljudi, ubijeni u Kragujevcu, nisu bili ni direktni ni indirektni krivci za pogibiju Nijemaca?
- Lontschar se nervozno obazire oko sebe, nekoliko trenutaka, poluokrenut, zadržava, pogled na Löhru, sliježe ramenima: nema odgovora.
- Jeste li u istražnom postupku izjavili: nisu krivi ni direktno ni indirektno?
  - Isto su u Njemačkoj činile ruske i američke okupacione trupe.
  - To prvi put čujem. Ako imate ikakvih podataka o tome, iznesite — i počinioci će odgovarati. Ali mi sada ispitujemo vaš zločin.
  - Htio sam govoriti o tome da je ta mjera dopustiva.

Po važećem međunarodnom pravu to o čemu govori Lontschar nije bilo dopustivo, ali Nijemci su tradicionalno zahtijevali primjenu ratnog prava samo onda kad je ono štitilo njih i njihove interese. Po njihovom shvaćanju moglo se, kad to ratna situacija nalaže, različito tumačiti i mijenjati svako pravilo ratnog prava. Njemačka je, na primjer, 1899. potpisala Hašku konvenciju, a njen suveren, car Vilim II samo nekoliko mjeseci kasnije, 28. prosinca 1899, dao je upute potpuno suprotne odredbama Konvencije: partizanski borci mogu biti strijeljani i po naređenju komandira, a ratni sud se može, ali i ne mora, sazvati samo radi insceniranja zakonitosti«. I prije Hitlerovog dolaska na vlast, njemački je Vrhovni sud isticao da »pravo zaraćene države na samoodržanje ima prednost pred svim pravilima utvrđenim međunarodnim ugovorima« i da »država smije, u slučaju nužde, odstupiti od odredbi Konvencije i preko njih preći«. Hitler je, godinu dana prije agresije na Poljsku, suprotno Konvencijama, porekao pravo regularne vojske svakoj partizanskoj vojsci; tada je objavio da će biti »kaznom smrti kažnjen svaki koji ne pripada oružanim snagama protivnika a odaje se neprijateljstvima protiv njemačke oružane sile«. Nešto kasnije, već u ratu, Göbbels će ovako objasniti odnos njemačkog »ratnog rezona« i međunarodnog ratnog prava: »Sva su ratna pravila zastarjela i moraju biti odbačena. Sva su sredstva opravdana protiv strašnog neprijatelja.«

Neprestano upućivan da »niti jedan Nijemac ne može biti pozvan na odgovornost zbog brutalnog držanja u borbi protiv bandi i njihovih pristalica«, Lontschar je zaboravio odredbe međunarodnih konvencija zapisane u njegovoj vojničkoj knjižici. Držeći se hitlerovskog »ratnog rezona«, pokušao je uvjeriti sud da su njihovi zločini pravno dopustivi.

— Kao komandant Beograda u koliko ste slučajeva iznosili prijedloge za strijeljanja?

— Ne mnogo.

— U istražnom postupku ste rekli: do tri.

— Da.

— Da shvatim postupak: vi podnosite prijedlog **komandantu**

Srbije i naznačujete broj onih koje treba strijeljati, a onda zapovjednik to odobrava i naređenje se izvršava uz javnu obavijest koju je Reintze, kao šef grupe, objelodanjivao.

— Najprije dođe prijava...

— Pustimo detalje. Suština je ono što sam rekao. Reintze ima samo da potpiše »feldkomandantura 599«, a nekad bi takva objava bila potpisana i od komandanta Srbije, iako je od vas potekao prijedlog za odmazdu.

— To nije istina.

Zvonko Ostrić naglo prilazi stolu sudskog vijeća:

— Druže predsjedniče, kod vas je dokument u kojem optuženi kaže da je zbog dva ranjena oficira u Mladenovcu predložio ljude za strijeljanje, da je to na uobičajeni način proveo i plakatirao, a na plakatu je potpisan komandujući general i zapovjednik u Srbiji...

Ostrić je govorio o Lontscharevom »saopćenju« od 25. prosinca 1942. godine:

»...Jedna komunistkinja teško je ranila 24. XII 1942. revolverskim mecima dva njemačka oficira u Mladenovcu. U smislu objave komandujućeg generala i zapovjednika u Srbiji, strijeljano je za odmazdu 25. XII 1942. 50 osoba. Među njima se nalazi 40 komunista i sljedećih 10 osoba iz Mladenovca:

Đelebdžić Ilija; rođen 1891, Bela Reka;

Simić Dušan, 1924, selo Banja;

Nenadović Košta, 1918, Sibnica;

Veličković Vasilije, 1892, Vranje;

Marković Marko, 1923, selo Banja;

Simić Milorad, 1920, Đurinci;

Živković Radomir, 1908, Šepšin;

Matejić Vojin, 1911, Veliki Slivovec;

Antonijević Branko, 1920, Golobek.

Ako oba oficira podlegnu svojim ozljedama, biće strijeljano još 50 osoba koje su već uhapšene.«

— Očito je, optuženi, da je tu zapovjednikov potpis samo formalnost. Isto je tako i u slučaju Toponice, kad je strijeljano 400

osoba, a selo razoreno i sve stanovništvo protjeratio i logore. Potpisao je zapovjednik Srbije, ali prijedlog je vaš.

— Uopće vas ne razumijem.

— Bit ću jasniji...

Predsjednik je intervenirao:

— Ma sve je jasno!

— Onda ovo pitanje, optuženi: vi ste rekli da se feldkomandantura za određeni broj žrtava trebala obratiti policiji. Tko su bile žrtve određivane za strijeljanje?

— Ne mogu točno reći.

— Ljudi iz logora i zatvora?

— Kriminalci.

— Kriminalci nisu spadali pod policiju sigurnosti (SD)!

— Mislio sam.

Sačuvano je mnogo »Bekanntmachunga«, to jest oglasa o strijeljanjima, a i dokumenata iz kojih se vidi kako je došlo do tih saopćenja, odnosno strijeljanja. Pri ruci su nam takva dva saopćenja: jedno od 6. siječnja, a drugo od 19. veljače 1943. godine. Na prijedlog feldkomandanture 599 postupljeno je u oba slučaja.

Prvo saopćenje:

»Zbog komunističkog prepada koji je izvršen na opštinu i na željezničku stanicu u Kovačevcu u noći između 24. i 25. decembra 1942. god. pri čemu je ubijen pretsednik opštine i porušena željeznička stanica, streljano je 4. januara 1943. godine

10 komunista koji su učestvovali u izvršenju zločina.«

Drugo saopćenje:

»Komunističke bande izvršile su 15. februara 1943. godine pre podne prepad na jedan nemački automobil. Prepad je izvršen na putu između Petrovca i Požarevca kod sela Toponice. Tom prilikom mučki je ubijeno i opljačkano 4 putnika: 2 oficira, 1 podoficir i 1 vojnik, a kola su spaljena.

Za kaznu streljano je danas u Beogradu 400 komunista. Selo Toponica spaljeno je delimično. Nekoliko stotina uhapšenih lica, pohvatanih u okrugu požarevačkom, neće se više vratiti u svoja sela, već će biti upućeni na koristan rad na neko drugo mesto.

Slobodno kretanje građana u okrugu požarevačkom, do dalje naredbe, dozvoljeno je samo do 18 časova.«

Dok je ispitivao Lontschara, vojni tužilac je citirani »Bekanntmachung« držao u ruci. Lontschar ispod oka gleda; zna sadržaj. Sve jače se znoji.

— Da li je optuženom poznato da je Služba sigurnosti — Ostrić kaže: Sicherheitsdienst, a nekad samo SD — imala zadatak da prikuplja sve one koji su za njemačkog okupatora politički nepoćudni i da su im pri tome bili na usluzi razni denuncijanti?

— Ne znam.

— A zna li optuženi da su ti ljudi odvođeni u logore?

— Ne znam.

— A zna li optuženi da su logori punjeni poslije racija po gradovima, po određenim četvrtima ili ulicama?

— Tko je to činio?

— SD, optuženi. Zna li, možda, da su takvo hvatane i žene, čak i djeca? Zna li optuženi da SD samo čeka naređenje zapovjednika Srbije ili feldkomandanta, pa da liferuje stotine i stotine nevinih iz logora na stratište za odmazdu?

— Za to odgovara SD.

— Zašto samo SD? Vaši prijedlozi, vaši zahtjevi, odobrenje od zapovjednika Srbije, a SD liferuje...

— Nisam ja pravio nikakve prijedloge.

— Kako ne, kad ste to već priznali. Sami ste rekli da ste vi podnosili prijedloge za odmazdu.

— Ja sam pravio prijedlog samo na osnovi spiska. Ako bih pročitao da je toliko i toliko ranjeno ili ubijeno, moje je bilo da samo napišem prijedlog o odmazdi na osnovi te i te točke naredbe...

— Što se onda optuženi čudi kad ga pitam: je li mu jasno da su ljudi iz njegovih prijedloga automatski osuđeni na smrt?

— Samo s obzirom na naredbu.

— Pa i ja to kažem: na osnovi naredbe.

— Uzimajući u obzir naredbu o odmazdi, ja sam tražio samo odobrenje za konkretnu odluku.

— I dalje vas nije bilo briga, ni to koji će sve ljudi biti

prikupljeni, niti koga će Gestapo predati četama za strijeljanje?

— Gestapo nije dobivao naređenja od mene nego od vojnog zapovjednika Srbije.

— Što izbjegavate priznanje da ste se obraćali SD?

— Ja sam samo pisao prijedloge.

— Da li je optuženom poznato da je SD proglašena od međunarodnog suda u Niirnerbergu zločinačkom organizacijom?

— Sad to čitam. Ranije nisam znao.

— Uviđate li barem sada razloge za to?

Lontschar zdvojno sliježe ramenima: njega se to ne tiče.

Ostrić se okreće obrani, širi ruke:

— Vaš je!

Branilac je na žeravici. Prije se dogovorio s Lontscharom na kojim pitanjima treba inzistirati, ali sada, kad su sud i tužba iznijeli svoje činjenice, i pritijesnili optuženog generala i njegove laži o zid, čini mu se daje svaki dijalog izlišan. Ipak, pokušat će da olakša sudbinu optuženog:

— Jeste li imali veze s majorom Königom, službeno ili privatno, jeste li se dopisivali?

— Nije bilo veza, ni službenih ni osobnih.

— Kad ste saznali za kragujevački slučaj?

— Naknadno kad se to već dogodilo.

— Jeste li redovno obavještavali pretpostavljene kad je netko bio ranjen ili ubijen?

— Ne u svim slučajevima.

— Možete li navesti neki slučaj?

— Znam da je na Dunavu došlo do ranjavanja, ali nisam bio siguran radi li se o neopreznosti ili napadu. Takve stvari nisam prijavljivao. — Hoće reći: nije bilo odmazde ako on nije bio siguran da je posrijedi partizanski napad.

— Da li je optuženi nekad pokušao da pomogne uhapšenima?

— Bilo je nekoliko takvih slučajeva.

— Možete li navesti primjere?

— U Užicama sam pomogao jednoj medicinarki. SD je tu ženu uhapsila, a ja sam isposlovao daje puste. A u Beogradu sam, urgirajući na policiji, spasio iz zatvora nekoliko osoba. Uvijek

sam se rukovodio načelom da pomognem svakome od onih koji mi se obrate za pomoć.

— Jeste li pokušavali da popravite stanje u Beogradu?

— Otvoreno mogu izjaviti da sam činio sve ono što mi je bilo omogućeno, ali samo onoliko koliko je to omogućavao stupanj discipliniranosti građana. Morate imati na umu daje okupacija za svakoga određeni teret.

— Da li su u Beogradu oduzimani radio-aparati?

— Bilo je naređeno, kako bi se spriječilo širenje glasina, da svi radio-aparati budu oduzeti. Svim sam se sredstvima tome suprotstavio. Rekao sam da je to besmisleno jer će ta mjera samo potaknuti propagandu sistemom došaptavanja. Svaki pojedinac je mogao slušati što je htio... — Tu optuženog presiječe nagli, nesuzdržan, grohotan smijeh iz publike. Lontschar se zbunjeno okrenuo prema galeriji, a onda, šireći ruke, jedva čujno kaže: — Smatrao sam da je tako najbolje.

— Koliko godina ste u vojsci?

— Četrdeset godina.

— Kad ste dobili posljednji čin?

— General-major sam postao prije dolaska u Jugoslaviju.

— Kada ste, i zbog čega, penzionirani?

— Penzioniran sam 1943. uz obrazloženje da više nisam u stanju da obavljam vojnu službu.

Time je završeno ispitivanje Adalberga Lontschara.